ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2025/№ 1,1

Termiz – 2025

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.01.2025
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
www.philologicalresearch.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:
Bekpo‘lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova,(PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Nargis Kurbanazarova, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Dilrabo Ergasheva, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.01.2025
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
www.philologicalresearch.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, (PhD), доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, (PhD), доцент (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, (PhD), доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, (PhD), доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Зайнура Кадирова, (PhD), доцент (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Дильрабо Эргашева, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.01.2025
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
www.philologicalresearch.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)
Dilrabo Ergashova, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

М У Н Д А Р И Ж А

TILSHUNOSLIK

AMINOVA DILNOZA
Brending va imij tushunchalarining nazariy tavsifi 7

QODIROV UMARJON AKRAMJON O‘G‘LI
Shonazar Shoabdurahmonov Qo‘qon shevasi xususiyatlari haqida 11

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologik birliklarni idiomalardan farqlashning muhim ahamiyati 14

QIYOMIDINOVA NILUFAR QAXRAMON QIZI
Ijtimoiy tarmoqlarning lingvistik dinamikasi:
evolyutsiya, o‘ziga xoslik va raqamli davr ta’siri 17

BO‘RONOV NAZIM MUSTAFAQULOVICH
Feyk yangiliklarga qarshi kurashishda milliy va xalqaro tajriba 22

MUSURMONQULOV ADHAM ABDURASHID O‘G‘LI
Tilshunoslikda uyadosh so‘zlar lug‘atini
yaratishning maydon nazariyasidagi talqini 27

SOBIROVA FERUZA ISLOMJON QIZI
Saylovoldi dasturlarda nutqiy manipulyatsiya.....30

XOLMATOVA GO‘ZAL BAXODIROVNA
Internet-media ergonimlarining struktur-semantik tahlili
(o‘zbek va ingliz tillarida) 35

ASHUROV BOBIR SHAKIROVICH
Sud-ekspertiza lingvistikasi: nazariy asos va metodologik talqin 38

ROZUMBETOVA XILOLA UMAR QIZI
To‘rtko‘l tumani oykonimlarining leksik-semantik tahlili.....42

TOJIBOYEV ILXOMJON USMONOVICH
Lingvomadaniyatshunoslik antropotsentrik paradigmaning
asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida 47

МУНДАРИЖА

ADABIYOTSHUNOSLIK

JEPBAROWA SAÝAT KURBANMIRATOWNA
Halk dessanlarynyň beýik şahyr Magtymguly pyragy
döredijiligine çeperçilik täsiri 49

KODIROVA SAODAT ABDIRAXIMOVNA
Badiiy asarlardagi maqollarning evolyutsiyasi
(“Zarbulmasal” asari misolida) 52

АБДУЛЛАЕВ МАХМУД АХМАТОВИЧ
Таджикское литературоведение о вкладе Садриддина Айни
в изучении узбекско-таджикских литературных связей 55

DUSIMBETOVA NARGIZA BAXTIYAROVNA
Bo‘lajak jurnalistlarning transmedia ko‘nikmalarini shakllantirish
va o‘rgatish jarayonining metodikasi 58

TA’LIM

МАМЕДОВА НАРГИЗА ЗИРАДДИНОВНА
Современные методы преподавания русского языка 58

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2025; 1
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SUD-EKSPERTIZA LINGVISTIKASI: NAZARIY ASOS VA METODOLOGIK TALQIN

Ashurov Bobir Shakirovich,
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti mustaqil izlanuvchi

Tilshunoslik va huquqning uyg'unligi natijasida sud-ekspertiza lingvistikasi paydo bo'ldi va bu yo'nalish til birliklarini sud-huquq tizimiga oid matnlarda qo'llaydi. Har bir mamlakatda qonun ustuvorligi va sud-huquq masalari, qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatning tizimli rivojlanishi, ulardagi qonun ijodkorligi va huquqiy hujjatlarning takomillashuvi ushbu sohaning rivojiga o'z hissasini qo'shdi.

Sud-ekspertiza lingvistikasi turli huquqiy vaziyatlarda, jumladan, bahsli hujjatlarning va so'roq paytida yolg'on ma'lumotlarni haqiqiyligini isbotlashda hamda yuridik nutqda yashirin noto'g'ri fikrlarni aniqlashda qo'llaniladi. Bundan tashqari, xolisona amalga oshirilgan sud-ekspertiza lingvistikasi jiddiy jinoiy ayblovlarda va vaziyatlarda sud qarorlariga ta'sir qilishi mumkin. U ekspert-mutaxassislar tomonidan anonim tahdidli xatlarni tahlil qilishdan tortib ko'rsatuvlardagi ziddiyatlarni tekshirishgacha bo'lgan mavzular bo'yicha ilmiy asoslangan fikr-mulohazalarini bildirish orqali odil sudlovni amalga oshirishga yordam beradi. Ushbu maqola sud-tibbiyot vositasi sifatida lingvistik ekspertizaning nazariy va amaliy asoslarini o'rganadi, uning maxsus jihatlari va real hayotda qo'llanilishiga e'tibor qaratadi. Sud-ekspertiza lingvistikasi sifat va miqdoriy usullarni uyg'unlashtirib, huquqni muhofaza qilish, kiberxavfsizlik va sud qarorlarida o'z ahamiyatini kengaytirishsi bilan ahamiyatlidir.

Sud-ekspertiza lingvistikasi huquqiy sharoitlarda tilni uslubiy va obyektiv tahlil qilishni ta'minlaydigan asosiy tamoyillar majmuasiga asoslanadi. Ushbu mezonlar sud-lingvistik xulosalarining qonuniyligi va ishonchliligini oshiradi va ularni tergov va sud jarayonlarida foydali bo'lishiga xizmat qiladi.

Lisoniy individualizm: Har bir muallif o'ziga xos lingvistik individuallikka ega. Ushbu xususiyatlar bahsli matnlar yoki anonim suhbatlarga mualliflik huquqini berish imkonini beradi[1].

Kontekstga bog'liqlik: Ijtimoiy, madaniy omillar sud-ekspertiza lingvistikasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Xuddi shu ibora yoki so'z kontekstga qarab turli ma'nolarga ega bo'lishi mumkin, shuning uchun mutaxassislar lisoniy dalillarni tahlil qilishda dialektlar, professional jargon va idiomalar kabi ekstralingvistik omillarni hisobga olishlari kerak[2]. Ushbu jarayonda kontekst tahlili lingvistik dalillar buzilgan yoki noto'g'ri talqin qilinganligini aniqlashga yordam beradi.

Empirik tahlil: Empirik yondashuvlardan foydalanish sud tilshunosligida muhim ahamiyatga ega. Bu diskurs tahlili va pragmatik baholash kabi sifatli yondashuvlardan foydalanishni talab qiladi. Empirik tahlil tekshirilgan faktlardan foydalangan holda obyektivlikni ta'minlaydi, bu esa sud lingvistik baholashda noto'g'ri fikrni kamaytiradi. Chuqur o'rganish va zamonaviy baholash modellari til bo'yicha sud-tibbiy tekshiruvlarning aniqligi va ishonchliligini sezilarli darajada oshirdi[3].

Bu tushunchalar sud-ekspertiza lingvistikasi muvaffaqiyatining asosi bo'lib, huquqiy qarorlar qabul qilishni yaxshilaydigan aniq ma'lumotlarga asoslangan tushunchalarni olish imkonini beradi. Soha, jumladan, yangi texnologiyalar va fanlararo yondashuvlar rivojlanib borar ekan, sud tilshunosligi zamonaviy tergov va sud jarayonlarida tobora muhim rol o'ynaydi.

Lingvistik ekspertiza asosan matnni tahlil qilish, anormallikni va haqiqiylikni aniqlash uchun turli metodologiyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu usullar sud-tibbiy tekshiruvlarning aniq va ishonchli bo'lishini ta'minlash uchun lingvistik nazariyalarni ilg'or baholash vositalari bilan birlashtiradi.

E. Stamatatosning fikriga ko'ra matnning lingvistik ekspetizasida quyidagi omillar muhim o'rin tutadi:

Mualliflik atributi. Mualliflik atributi matn yoxud asar muallifini aniqlash uchun ishlatiladigan asosiy sud-ekspertiza lingvistikasi usuldir. Bu plagiat, kiberjinoyat va anonim tahdidlar holatlarida juda muhimdir. Sud-ekspertiza lingvistikasi matnni tahlil qilish orqali uni kim yozganligini aniqlashi mumkin. Mualliflik atributining asosiy usullari:

[1] McMenamin, G. (2002). Forensic Linguistics: Advances in Forensic Stylistics. CRC Press.
[2] Coulthard, M., & Johnson, A. (2010). An Introduction to Forensic Linguistics: Language in Evidence. Routledge.
[3] Stamatatos, E. (2018). Authorship attribution using textual and linguistic features. IEEE Transactions on Affective Computing, 9(4), 429-439.

Stilometriya - bu so‘zlarning chastotasi, grammatikasi va birikmalarining til qoliplarini statistik tekshirish. U jumla uzunligi, tinish belgilaridan foydalanish va afzal sintaktik tuzilmalar kabi yozuv uslubidagi farqlarni ko‘rib chiqadi. Stilometrik yondashuvlar muallif uslubini farqlashda juda to‘g‘ri ekanligi isbotlandi.

*Leksik tahlil*da asosiy e’tibor lug‘at boyligi, so‘z tanlash va o‘ziga xos lingvistik shakllarga qaratiladi. Ekspertlar yozma matnlarda muallifning funktsional so‘zlardan, noodatiy lug‘atdan va neologizmlardan foydalanishini tahlil qilish orqali aniq xulosalarini berishi mumkin. Bu, ayniqsa, anonim mualliflik yoki yozuv uslubini o‘zgartirishga qasddan urinishlarni tahlil qiladi.

Hisoblash modellari: Sun’iy intellekt rivojlangani sayin, sud-ekspertiza lingvistikasida ham zamonaviy texnologiyalar ommalashdi. Ushbu modellar lingvistik tendensiyalarni topish va mualliflikni taxmin qilish uchun juda katta hajmdagi matnlarni tahlil qiladi. Neyron tarmoqlar va transformatorlar odamlar aniqlay olmaydigan kichik stilistik xususiyatlarni tanib, sud-lingvistik tahlilni yaxshilay oldi[1].

Sud-ekspertiza lingvistikasi rivojlanib borar ekan, an’anaviy metodologiyalar huquqiy va xavfsizlik tekshiruvlarida qimmatli vositaga aylandi.

Diskurs tahlili lingvistik shakllarni, izchillik va muloqot usullarini, xususan, huquqiy hujjatlar va sud guvohliklarini o‘rganadi. Sud-tibbiyot lingvistlari og‘zaki yoki yozma diskursning lingvistik tarkibiy qismlarini tahlil qilish orqali huquqiy kontekstda chalkashlik va xatolarni topa oladi. Ushbu usul odatda sud-tibbiyot tekshiruvlarida ishonchlilikni baholash, tahdidlarni tahlil qilish va huquqiy hujjatlardagi yashirin ma’nolarni izohlash uchun qo‘llaniladi.

Ingliz va o‘zbek sud-ekspertiza lingvistikasida diskurs tahlilini taqqoslash lingvistik tuzilmalar, nutq me’yorlarida sezilarli nomutanosibliklarni ko‘rsatadi. Masalan, ingliz sud-ekspertiza lingvistikasida guvohlarning ko‘rsatmalaridagi qarama-qarshiliklar ko‘pincha tizimli diskursiv tahlil va pragmatik yondashuv yordamida aniqlanadi[2]. Bundan farqli o‘laroq, o‘zbek sud-ekspertiza lingvistikasida dalillar sudda qanday tashkil etilishi va talqin qilinishiga ta’sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy-madaniy muhit, xushmuomalalik texnikasi funksiyasi va atamalarga e’tibor qaratiladi[3]. O‘zbek sud jarayonlarida bilvosita nutqiy metaforik atamalar ko‘proq uchraydi, bu esa sud-tibbiy diskurs tahlilini asosiy ma’nolarni aniqlash uchun muhimdir. Ingliz sud-tibbiy diskurs tahlili inkor qilish va aldovni aniqlash taktikasini o‘rganadi[4]. To‘g‘ridan-to‘g‘ri da’vo qilishdan qochish uchun hedjlash - bu noaniq yoki ikki ma’noli tildan foydalanish demakdir. Misol uchun, “menimcha” (I think), “ehtimol” (maybe) yoki “shunaqaroq” (sort of) kabi iboralar noaniqlik yoki qochishni anglatishi mumkin. “Men unga yordam berdim” (I helped him) emas, balki “Men uni xafa qilmadim” (I didn’t hurt him) kabi bayonotlar vaziyatdan ajralganligini ko‘rsatishi mumkin. Yolg‘on da’volar ko‘pincha leksik xilma-xillikni ko‘rsatadi. Masalan, aniq so‘z yoki iboralarni haddan tashqari ko‘p ishlatish takrorlangan yoki uydirmani namoyon etadi. Soxta tan olishda shaxssiz olmoshlar va qo‘shimchalar qo‘llaniladi.

O‘zbek sud-ekspertiza lingvistikasi prosodik elementlarni o‘rganadi. Masalan, so‘zlovchi voqeadan uzoqlashtiradigan an’anaviy hikoya usullaridan foydalanishi, to‘g‘ridan-to‘g‘ri javoblar o‘rniga maqol yoki tarixiy latifalarni ishlatish orqali haqiqatni yashirishi mumkin. Prosodik elementlarga ovozli pauzalar va intonatsiya kiradi. Misol uchun, g‘ayritabiiy pauzalar yoki tovush balandligidagi o‘zgarishlar noqulaylik yoki uydirma haqida signal berishi mumkin. An’anaviy maqtovlar: hurmat yoki kamtarlikni sun’iy ravishda yetkazish uchun sharaflardan ortiqcha yoki noto‘g‘ri foydalanish. Misol: Haddan tashqari xushmuomalalik yoki rasmiyatchilik shubhalarni chalg‘itish uchun taktika bo‘lishi mumkin.

Sud-ekspertiza lingvistikasi sohasidagi tadqiqotlar aldamchi tilni tahlil qilishda madaniy va lingvistik kontekstning muhimligini ta’kidlaydi. Misol uchun, sud-tibbiy bayonotlarda himoya qilish orqali yolg‘onni aniqlash bo‘yicha tadqiqot lingvistik qurilmalarning tillar bo‘yicha qanday ishlashini va tahlilchilarning o‘z ramkalarini xos ravishda moslashtirish zarurligini ta’kidlaydi.

Sud-tibbiy mulohazalarni tahlil qilish rivojlanib borar ekan, ingliz va o‘zbek yondashuvlarini tillararo taqqoslashlar uning tuzilishi va madaniy kontekstning huquqiy hukmlarga ta’siri haqida foydali tushunchalar beradi. Ushbu nomuvofiqliklar to‘g‘ri huquqiy xulosalarni ta’minlash uchun tilga xos sud-tibbiyot usullarining muhimligini ta’kidlaydi.

Sud fonetikasi. Sud fonetikasi firibgarlikni va bahsli yozuvlarning haqiqiyligini aniqlash uchun nutq shakllarini tekshiradi. U huquqiy jarayonlarda, xususan, so‘zlovchilarni tekshirish, tahdidlarni tahlil qilish uchun keng qo‘llaniladi. Sud-tibbiyot ekspertlari jinoiy protsessida ayblovlarni qo‘llab-quvvatlash

[1] Stamatatos, E. (2018). Authorship attribution using textual and linguistic features. IEEE Transactions on Affective Computing, 9(4), 435.

[2] Coulthard, M., & Johnson, A. (2010). An Introduction to Forensic Linguistics: Language in Evidence. Routledge.

[3] Rahmatullaev, A. (2019). Sociocultural influences on forensic linguistic analysis in Uzbek legal proceedings. Central Asian Linguistics Journal, 6(2), 34-56.

[4] Shuy, R. (1998). The Language of Confession, Interrogation, and Deception. SAGE.

yoki rad etish uchun eshitish elementlari va fonetik ko‘rsatkichlarni tekshiradi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi sud fonetikasini taqqoslash fonetik tuzilmalarda, so‘zlovchini aniqlash tartib-qoidalarida va dialektal o‘zgarishlarga oid mulohazalarda sezilarli farqlarni ko‘rsatadi:

Akustik tahlil: Bu usul tovush balandligi, formatlar va chastota qoliplari kabi asosiy nutq xususiyatlarini ko‘rib chiqadi. Ingliz sud-ekspertiza lingvistikasida so‘zlovchi identifikatsiyasi, ayniqsa, unli tovushlar va intonatsiyani tahlil qilishda samarali ekanligi ko‘rsatilgan[1]. Bundan farqli o‘laroq, o‘zbek sud fonetikasida unlilar uyg‘unligi va palatizatsiyalanish effektlari hisobga olinadi, bu ikkalasi ham so‘zlashuvchi xususiyatlari va fonema o‘tishlariga katta ta’sir ko‘rsatadi[2]. O‘zbek fonetikasida ham mintaqaviy o‘zgarishlarga ega bo‘lgan murakkabroq unlilar tizimi mavjud, shuning uchun dialektlarni tasniflashda spektr tahlili zarur.

Spektrografik taqqoslash: Spektrografik tahlil, sud fonetikasida tanqidiy yondashuv, bahsli yozuvlardagi ovozlarni solishtirish va moslashtirish uchun nutq signallarining vizual tasviridan foydalanadi. Ingliz sud fonetikasida bu usul jinoiy tergovlarda samarali qo‘llanilgan, masalan, Yorkshair Ripper soxta lentalarida sud ekspertlari so‘zlovchining urg‘usida farqlarni topdilar[3]. O‘zbek sud fonetikasida spektrografik tahlil bir-biriga yaqin shevalarni farqlash va qayd etilgan tahdidlar yoki garov so‘rovlarida til o‘zgarishlarini aniqlash uchun qo‘llanilgan[4]. O‘zbek tilining boy fonologik o‘zgaruvchanligini hisobga olgan holda, sud-tibbiyot ekspertlari so‘zlovchi profilini aniqlashda dialektal omillarni hisobga olishlari kerak.

Masalan, Yorkshair Ripperning soxta yozuvlari ishi hanuzgacha eng yaxshi hujjatlashtirilgan sud-fonetik tekshiruvlardan biri bo‘lib, jinoiy profillashda urg‘u hisobga olinishining ahamiyatini ko‘rsatadi. Xuddi shunday, O‘zbekistonda ham sud-tibbiy ekspertiza fonetikasidan moliyaviy firibgarlik holatlari bo‘yicha yashirin yozuvlarni tahlil qilish uchun sud-tibbiy ekspertizadan foydalanilgan, bunda urg‘u farqi gumonlanuvchilarning qaysi shevaga mansubligini aniqlashga yordam bergan.

Sud-tibbiy fonetika taraqqiyoti sari ingliz va o‘zbek tillaridagi yondashuvlarni tillararo qiyoslash sud-tibbiyot ekspertizalarida fonetik xilma-xillikning ahamiyati haqida muhim tushunchalar beradi. Ushbu nomutanosibliklar muallifni aniq va qonuniy ravishda identifikatsiyalash uchun sud fonetikasida tilga xos metodologiyalarning muhimligini ta’kidlaydi.

Qiyinchiliklar va mushohadalar. Yutuqlarga qaramay, sud-ekspertiza lingvistikasi, xususan, ishonchlilikni saqlash, manipulyatsiyani oldini olish va axloqiy me’yorlarga rioya qilishda katta to‘siqlarni keltirib chiqaradi.

Ishonchlilik masalalari: Sud-ekspertiza lingvistikasining asosiy masalalaridan biri lingvistik xatti-harakatlarning xilma-xilligi bo‘lib, bu aniq identifikatsiyani qiyinlashtiradi. Ingliz sud-ekspertiza lingvistikasida mualliflik atributi va so‘zlovchi identifikatsiyasi asosan statistik modellar va kompyuter usullariga tayanadi. Biroq o‘zbek sud-ekspertiza lingvistikasida muhim lingvistik korpuslarning yo‘qligi mualliflik tahlili uchun mustahkam baholash modellarini yaratishni qiyinlashtiradi. Qolaversa, o‘zbek tilidagi dialektal o‘zgaruvchanlik sud-tibbiy ekspertizani murakkablashtiradi, chunki fonetika va morfologiyadagi o‘zgarishlar ta’sir qiladi.

Til manipulyatsiyasi: Sud-tibbiyot tekshiruvlarida odamlar aniqlanmaslik uchun o‘zlarining lingvistik uslublarini ataylab o‘zgartirishi mumkin. Ingliz sud-tibbiyot ishlarida gumonlanuvchilar registrlarni almashtirishlari, turli lahjalarga taqlid qilishlari yoki mualliflikni yashirish uchun maqsadli ravishda xatolarni kiritishlari ma’lum bo‘lgan[5]. Xuddi shunday, o‘zbek sud-tibbiyot tilshunosligida ham tilni niqoblash firibgarlik holatlarida, jinoyatchilar rasmiy byurokratik atamalardan foydalangan holda sud ekspertlarini aldashda tez-tez uchraydi[6]. Qolaversa, o‘zbek tilidagi keng qamrovli odob normalari nutq va yozishda nozik manipulyatsiyalarga imkon beradi, bu esa sud-tibbiyot ekspertizasini aniqlashni qiyinlashtiradi.

Axloqiy xavotirlar: Sud-ekspertiza lingvistikasi tahlilida xolislikni saqlash va noto‘g‘ri qarashlarga yo‘l qo‘ymaslik muhim omil hisoblanadi. Ingliz tilida axloqiy mulohazalar, ayniqsa, yuqori darajadagi jinoiy ishlarda tasdiqlashning potentsialiga bog‘liq. O‘zbekistonda sud-ekspertiza lingvistikasi etikasi sud jarayonlariga ijtimoiy-siyosiy ta’sir ko‘rsatadi. Sud-tibbiyot muassasalarida ishlaydigan tilshunoslar, ayniqsa, siyosiy yoki ommaviy axborot vositalarining e’tiborini jalb qiladigan vaziyatlarda, ularning betarafligini xavf ostiga qo‘yadigan potentsial cheklovlarni hal qilishlari kerak.

Ushbu muammolar kattaroq til ma’lumotlar to‘pla-

[1] Nolan, F. (2005). Speaker recognition and forensic phonetics. Cambridge University Press.
[2] Abdullaeva, S. (2017). Vowel harmony and phonetic transitions in Uzbek forensic phonetics. Tashkent State University Press.
[3] Hollien, H. (2001). Forensic Voice Identification. Academic Press.
[4] Tursunov, R. (2020). Dialectal variations in Uzbek forensic phonetics and their legal implications. Uzbek Linguistics Journal, 11(4), 67-81.
[5] Olsson, J. (2008). Forensic Linguistics: An Introduction to Language, Crime and the Law. Continuum.
[6] Tukhtasinova, M. (2021). Prosodic elements in forensic linguistic deception detection in Uzbek criminal investigations. Forensic Linguistics Review, 7(1), 89-105.

mi, takomillashtirilgan hisoblash vositalari va aniqroq axloqiy talablar kabi sud-lingvistik yondashuvlarni yanada rivojlantirish zarurligini ta'kidlaydi. Ingliz va o'zbek sud-ekspertiza lingvistikasi tomonidan lisoniy va axloqiy muammolarini hal qilinishi huquqiy jarayonlarda ishonchlilikni oshirishga yordam beradi.

Lingvistik tahlil jinoiy tergov, mualliflik nizolari va xavfsizlik bo'yicha qimmatli sud-tibbiy vositadir. Uning ko'lami an'anaviy sud-tibbiy qo'llanmalardan tashqari kiberxavfsizlik, firibgarlikni aniqlashni o'z ichiga oladi. Sud-ekspertiza lingvistikasi tobora takomillashib bormoqda. Dallilarning ishonchliligi va samaradorligini oshirishda tilshunoslar, huquqshunoslar va ma'lumotlar bo'yicha olimlar o'rtasidagi izchil hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Modellar allaqachon sud-tibbiyot matn tahlilida sezilarli yutuqlarni ko'rsatdi, bu esa lingvistik signallarni avtomatik aniqlash imkonini beradi. Bundan tashqari, lingvistik ma'lumotlar bazalarini kengaytirish va sud-tibbiy kontekstda korpus asosidagi tadqiqotlarni o'tkazish ko'plab tillar bo'yicha sud-tibbiy jarayonlarni standartlashtirish va rivojlantirishga yordam beradi.

Ingliz va o'zbek sud-ekspertiza lingvistikasi qiyosiy tahlili sud ekspertizasida tilga xos usullarning zarurligini ta'kidlaydi. Ingliz sud-ekspertiza lingvistikasi ishlab chiqilgan baholash modellari va keng lingvistik korpusga ega bo'lsa-da, o'zbek sud-ekspertiza lingvistikasi esa dialektal o'zgarishlar bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda, bu esa lingvistik ma'lumotlarni to'plash uchun qo'shimcha tadqiqotlar va investitsiyalarni talab qiladi.

Sud protsesslarida sud-lingvistik tahlilning ishonchliligini ta'minlash uchun tarafkashlikni kamaytirish, ma'lumotlarning shaffofligi va lingvistik soflik kabi axloqiy omillar ustuvor bo'lib qolishi kerak. Tilshunoslar va huquqni muhofaza qilish va sud tizimlari o'rtasidagi hamkorlik sud-ekspertiza lingvistikasida yangicha yondashuvlarini takomillashtirish va butun dunyo bo'ylab ularning qabul qilinishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

Sud-ekspertiza lingvistikasi qamrovi va qo'llanilishi bo'yicha rivojlanib borar ekan, uning adolat, xavfsizlik va huquqiy sohalarga ta'siri kuchayib, jahon ilm-fanida hal qiluvchi vosita sifatidagi o'rnini mustahkamlaydi.

Rezume. Ushbu maqola sud-ekspertiza lingvistikasining jahon tilshunosligida tutgan o'rni, uning metodologik yo'nalishlarini o'rganadi. Diskursiv va fonetik tahlil orqali sud va tergov ishlari matnlaridagi soxta ma'lumotlarni, dialektik o'zgarishlarni tahlil qiladi. Muallifning yondashuvini, anormallikni va haqiqiylikni aniqlash uchun turli metodologiyalarni o'z ichiga oladi. Sud-tibbiy tekshiruvlarning aniq va ishonchli bo'lishini ta'minlash uchun lingvistik nazariyalarni ilg'or baholash vositalari bilan birlashtirish lozimligini ta'kidlaydi.

Resume. This article examines the role of forensic linguistics in world linguistics, its methodological directions. It analyzes false information and dialectical changes in the texts of judicial and investigative cases through discursive and phonetic analysis. The author's approach includes various methodologies for determining abnormality and authenticity. It emphasizes the need to combine linguistic theories with advanced assessment tools to ensure the accuracy and reliability of forensic examinations.

Резюме. *В статье рассматривается роль судебной лингвистики в мировой лингвистике, ее методологические направления. Анализируются ложные сведения и диалектические изменения в текстах судебных и следственных дел посредством дискурсивного и фонетического анализа. Подход автора включает различные методики определения ненормальности и подлинности. Подчеркивается необходимость объединения лингвистических теорий с передовыми инструментами оценки для обеспечения точности и надежности судебных экспертиз.*